

Bilişim Etiği ve Hukuku

Prof. Dr. Eşref ADALI

İfade Özgürlüğü

5

İfade Özgürlüğü

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 19. maddesi

Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar.

Türkiye Cumhuriyeti tarafından benimsenmiştir. 1982 yılında kabul edilmiş olan Anayasa'mızın 26. maddesinde ifade özgürlüğüne yer verilmiştir.

Genelagda İfade Özgürlüğü ve Sorunlar

Açık Saçık İfadeler ve Görseller

Hakaret ve Yalan İfadeler

Karalama ve Kötüleme

Kişinin Özelini Açıklama

Kışkırtıcı Yayınlar

Açık Saçık İfadeler ve Görseller

Açık saçık söz ve görsellerin yayımlanması Genelağ öncesinde de toplum ahlak değerlerine ters olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda bir toplumun ahlak değerlerinin ne olduğu her zaman tartışılmış ve hâlâ tartışılmaktadır. Basılı ve görsel yayın ortamlarında toplumun ahlak değerlerine ters düşen yayımlarda bulunanlara karşı yasal yollarla karşı koyulmaya çalışılmaktadır. Genelağ üzerinden yapılan yayımları, basılı ve görsel yayınları engellemek için uygulanan yasal yollar ile önlemek kolay değildir. Bunun nedeni:

- Yayın tüm dünyaya yapılmaktadır. Her toplumun ahlak değerleri farklıdır. Dolayısıyla bir toplumda olağan karşılanan bir görsel veya sözlü ifade diğer bir toplumda ahlak dışı sayılabilmektedir. Dolayısıyla engelleme ve yasaklama çabası ancak ülke içinde yapılabilmektedir.
- Açık saçık ifade ve görsel kavramı insanların yaşına bağlı olarak değişmektedir. Bir yetişkin için olağan kabul edilebilecek bir görüntü veya konuşma bir çocuk için sakıncalı sayılabilir. Açık saçık yayınları üretenler bunları yetişkinler için hazırladıklarını ve bu konuda web sitelerine uyarı koyduklarını söyleyerek cezalardan kurtulmaya çalışmaktadırlar. Genelağ'da yayımlanan bir sayfaya erişim sırasında kimlik ve yaş denetimi gerçek anlamda yapılmadığı için söz konusu sayfalara çocuklar da girebilmektedir.
- Genelağ üzerinden yayın yapanlar geleneksel basın yayın kuruluşları gibi kimliği ve adresi açık olarak belli olan kişi ya da örgütler değildir. Bu tür yayımları yapanlar genellikle adını bile çoğu kişinin bilmediği üçüncü dünya ülkelerinde konuşlanmaktadır.

Uluslararası alanda sadece çocuk pornografisi konusunda uluslararası uzlaşma sağlanabilmiştir. Ancak kimin çocuk sayılacağı konusunda anlaşılamamıştır.

Hakaret ve Yalan İfadeler

Genelağ ortamında, insanların karşılıklı olarak bilgilerini paylaşması amacıyla oluşturulan sohbet (forumlar) odalarında kişiler gerçek kimliklerini saklayarak hakaret etmekte ve yalan ifadelerde bulunmaktadır. Bu tür ortamları yürütenler şikâyet edildiği durumlarda söz konusu ifadelerin kaldırılacağını söylemektedirler. Bu tür uygulama hukuk ve etik açısından yanlıştır, çünkü:

İfade özgürlüğü bir başkasına hakaret etmeye izin vermez. Genelağ'ın denetimsizliği bazı kişilere hakaret etme fırsatı vermektedir.

- Hakaret edilen kişi söz konusu sayfayı sürekli izlemek ve hakkında yanlış ve hakaret içeren bir söylemin olup olmadığını araştırmak zorunda değildir.
- Hakkında söylenenlerin doğru ya da yanlış olduğunu sayfanın yöneticilerinin karar vermesi ve kendilerini hâkim yerine koymaları temel hukuk kurallarına terstir.
- Hakaret içeren bir ifadenin sayfadan kaldırılması da yeterli değildir. Yayımlanmasından kaldırılmasına kadar geçen sürede çok sayıda kişi bu yalan veya hakaret içeren ifadeleri okumuş olacak ve hakaret edilen kişi maddi ve manevi zarara uğramış olacaktır.

Hizmete sundukları sohbet ortamına verilen reklamlardan kazanç elde etmeyi amaç edinen bu tür işletmelerin zaman içinde hukuksal sorunlarla uğraşmak zorunda kalacakları açıktır.

Kişi ve kuruluşlara hakaret dünya genelinde yaygın olan sosyal ağlarda da yapılmaktadır. Hatırlanacağı gibi Türk insanının ulu önder olarak kabul ettiği Atatürk'e Türk düşmanları bu tür ortamlarda görsel ve yazılı hakaretler yayımlamışlardır.

Hakaretin tanımı da uluslararası bağlamda yapılamamaktadır. Birine ya da bir ulusa göre hakaret sayılan bir söylem, bir başka kişi ya da ulus için değerlendirme veya eleştiri sayılabilmektedir.

Karalama ve Kötüleme

Karalama ve kötüleme eylemleri kişilere, ürünlere, hizmetlere veya kuruluşlara karşı yapılmaktadır. Bu eylemlerin kötü amaçlı olduğu açıktır. Ancak bu tür eylemleri gerçekleştirenler kimliklerini gizlemektedirler. Adsız ya da anonim davranış olarak değerlendirilen bu tür bildirimleri Genelağ'ın sağladığı hürriyet olarak değerlendirenler olmakla beraber tersini düşünenler de vardır. Karalama ve kötülemenin büyük zararlara neden olduğuna tanık olunmaktadır.

Kişileri karalama ve kötülemek amacıyla kullanılabilecek ortamlardan biri sohbet odaları, diğer bir deyişle dedikodu odalarıdır. Bu odalarda yazılan sözlerin doğruluğu denetlenmediği için bir kişiyi karalamak için çok kolay ortam sağlarlar.

Karalama ve kötüleme eylemleri için bir başka yöntem sahte web sayfası düzenlemektir.

Karalama ve kötüleme eylemleri kuruluşlara karşı da yapılmaktadır. Bir kuruluşun ürettiği bir ürün veya hizmet hakkında kötüleyici bir yayının Genelağ ortamında yayılması üretici firma adına büyük zararlara neden olmaktadır.

Kuruluşları karalama ve kötüleme eylemleri kişiler tarafından yapıldığı gibi rakip firmalarca da yapılmaktadır. Özellikle uluslararası piyasada ürün pazarlayan kuruluşlar bu tür haksız karalamalar ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Kişinin Özelini Açıklama

Bir kişinin özel olarak değerlendirdiğimiz ve gizli tutulması gereken bilgileri ifade özgürlüğü bağlamında Genelağ ortamında yaymak etik ve hukuk kurallarına terstir. Ancak günümüzde bu tür eylemlere tanık olunmaktadır

Basılı ve görsel yayın ortamlarında toplumun tanıdığı ve yakından izlediği politikacı ve sanatçı gibi kişiler hakkında çok gizli bilgiler yayımlanmaktadır. Bu tür yayınların insanların haber alma hürriyetini sağlamak amacıyla yapıldığı söylenmektedir ve hukuk kuralları da bunu böyle kabul etmektedir.

Son dönemlerde toplumun tanımadığı kişiler ile ilgili gizli olması gereken bilgiler de Genelağ ortamında dağıtılmaktadır. İlişkilerin iyi olduğu dönemlerde çekilmiş fotoğraflar, kaydedilmiş konuşmalar veya yazışmaların Genelağ üzerinden ilgisiz kişilere dağıtılarak kişinin özelini açıklanmaktadır. Bir kişinin gizli olması gereken özel bilgilerinin başkaları tarafından bilinmesi o kişiyi toplum içinde küçük düşürebilir. Bu tür yayımlar ifade özgürlüğü olarak kabul edilemez.

Kışkırtıcı Yayınlar

Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ve 1982 Anayasa'mızın 26. maddesi bireylerin düşüncelerini özgürce ifade edebilmelerine izin vermektedir. Doğal olarak hür bir ülkede yaşayan bir kişinin düşüncelerini özgürce ifade etmesi beklenmektedir. Ancak bu düşüncelerini eyleme dönüştürmesi ya da insanları kışkırtarak eylem yapmalarının hedeflemesi ifade özgürlüğü olarak değerlendirilmemektedir. Zaman içinde yaşanan olaylar özellikle millî güvenlik, kamu düzeni ve kamu güvenliğini zedeleyecek ifadelerin sınırlandırılmasını gerekli kılmaktadır. Bu durum dünyada yaşandığı gibi ülkemizde de karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümün başında verildiği gibi Anayasa'mızın 26. maddesinde, bu gerekçeler ile aşağıdaki değişiklik yapılmıştır:

Değişik: 3.10.2001-4709/9 md.) Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, cumhuriyetin temel nitelikleri ve devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut Kanun'un öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlandırılabilir.

Sonuç olarak bir kişinin düşüncelerini özgürce söyleyebilmesi ve yayması amaçlanan bir durumdur ancak toplumun düzeni, güvenliği ve geleceği söz konusu olduğunda özgürlüklere kısıtlama getirilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Özgürlüklerin Tarafsız Sınırları

Hoşgörülü (liberal) demokrasilerde temel hak ve özgürlüklerin sınırsız olması hedeflenir, sınırı kişinin kendisinin belirlemesi ilkesi benimsenir. Bu görüşün dayandığı gerekçe şöyle açıklanmaktadır:

- Devletler kurulmadan önce insanlar vardı ve özgürdüler.
- İnsanlar kendi istek ve kararları ile devletleri kurmuşlardır. Dolayısıyla devlet bireyin özgürlüğünü sağlamakla yükümlüdür ve sağladığı sürece yasaldir. Bu görüşe göre bireyin devlete karşı sınırsız özgürlüğü olduğu sonucu çıkarılabilir.

Özgürlük kavramına günümüzde sınırlama getirildiğine tanık olmaktadır. Bunun nedeni de şöyle açıklanmaktadır:

- Günümüzde bireyler tek başlarına değil, bir toplum içinde yaşamaktadırlar. Dolayısıyla toplumun yaşamını sağlıklı biçimde sürdürebilmesi için bireysel özgürlüklerin bir sınırı olmalıdır.

Hukuk ve etik konusunda çalışanlar her özgürlüğün, doğasından kaynaklanan bazı sınırlarının olduğunu kabul ederler ve bunlara özgürlüklerin tarafsız (objektif) sınırları adını verirler.

Genelağ Erişiminin Denetlenmesi

- Genelağ'ın temellerini atanların bu ortamın yararları kadar zararlarının da olabileceğini düşündüklerini söyleyemeyiz.
- Yakın zamanda yapılan değişik araştırmalar Genelağ üzerindeki web sayfalarının %12'sinin pornografi siteleri olduğunu göstermektedir. Bu sitelerin önemli bir kısmı çocuk pornografisi yayımlamaktadır. Pornografi sitelerine günde yaklaşık 68 milyon kez erişildiği ve bu sayının günlük Genelağ erişiminin %25'i olduğu aynı kaynaklarda verilmektedir. Bu sayıların giderek arttığı da belirtilmektedir.

Sansür

Demokrasi ile yönetilen ülkeler aşağıda sıralanan konularda sansür uygulamanın gerekli olduğunu savunmaktadırlar.

- Ulusal güvenlik
- Çocuklara yönelik zararlı yayınlar
- Nefret ve ayrımcılık
- Dolandırıcılık
- Kişinin özeli
- Hakaret, karalama
- Fikrî mülkiyet hakları

Erişimi Engelleme

- Bir sitenin yayımına engel olunmak istendiğinde Genelağ Hizmet Sağlayıcılarına filtre konulması yeterli olmaktadır.
- Toplum için zararlı olarak değerlendirilen yayınları engellemek amacıyla filtreleme yöntemlerinin kullanıldığı ülkelerde Genelağ yayınları için beyaz ve kara listeler oluşturulmaktadır. Genelağ hizmet sağlayıcıların ve toplu hizmet sağlayıcıların bu listedeki alan adlarına bakarak filtreleme işlemini uygulaması beklenmektedir.

Bireysel Bilgilerin Gizliliđi ve Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü

Bireysel bilgilerin gizliliği ve düşünceyi açıklama özgürlüğü kapsamındaki basın özgürlüğü fikirleri zaman zaman çarpışmaktadır. Sanat ve spor dünyasının ünlüleri toplum içinde bilinmeyi kendileri isterler. Basının sık sık kendilerinden söz etmesini, fotoğraflarının yayımlanmasını beklerler. Özellikle magazin basını ünlülerin yaşamlarını sıkça yayımlamaya çalışır. Bu tür basında ünlüler ile ilgili yer alan bazı yazı ve fotoğraflar, ünlüler tarafından özel yaşamın yayımlanması olarak değerlendirilerek şikâyet edilirler. Basın tarafı, topluma mal olmuş ve özellikle basında görünmeyi kendileri isteyen kişilerin özel hayatlarının toplum tarafından bilinmek isteneceğini savunur. Bu sav ile ünlülerin sır yaşam alanlarına ilişkin bilgileri yayımladıkları da görülmektedir.

Ünlülere ilişkin bireysel bilgileri yayımlama sırasında bireysel bilgilerin korunması ve basın özgürlüğü ilkelerinin iyice karşılaştırılması ve dengenin kurulması gerekir.